

başka Osman b. Abdülmelik el-Kürdî ve İbn Hatîb Cibrîn'in de birer şerh yazdığı (*Keşfü'z-zunûn*, II, 1025), Kutbüddin İsmâil b. Muhammed el-Hadramî'nin eş-Şâmil'den derlendiği anlaşılan *el-Müntehab* adlı bir eserinin bulunduğu (TSMK, III, Ahmed, nr. 778; ayrıca bk. Brockelmann, *GAL*, I, 486) kaydedilmektedir. 2. *eğ-Tarîku's-sâlim ilallah* (Süleymaniye Ktp., Ayasofya, nr. 2004). Bazı tasavvufî konuların ele alındığı eser *Tezkiretü'l-âlim ve't-tarîku's-sâlim* (İbn Hallikân, III, 217; Kayseri Râşid Efendi Ktp., nr. 27016/7, vr. 119^b-131^b) ve *Uddetü'l-âlim ve't-tarîku's-sâlim* (Sübkî, V, 122; *Keşfü'z-zunûn*, II, 1129) adlarıyla da anılır. 3. *el-Kâmil*. Şâfiî ve Hanefî mezhepleri arasındaki görüş ayrılıklarının ele alındığı bir eserdir (*Keşfü'z-zunûn*, II, 1381). 4. *Fetâvâ*. Müellifin, yeğeni Ebû Mansûr Ahmed b. Muhammed İbnü's-Sabbâğ tarafından bir araya getirilen fetvalarından oluşan eserden Tâceddin es-Sübkî bazı nakiller yapmıştır (*Tabakât*, V, 127-134).

Bunların yanında *Kifâyetü's-sâ'il ve el-Udde* (*Udde*) *fi usûli'l-fıkḥ* adlı eserler de kaynaklarda İbnü's-Sabbâğ'a nisbet edilmektedir. Ayrıca Kâtib Çelebi Ebü'n-Nasr İbnü's-Sabbâğ'a *el-İş'âr bima'rifeti ihtilâli' ulemâ'i'l-emşâr* adlı bir eser nisbet etmekteyse de (*Keşfü'z-zunûn*, I, 104) bu kitap Ebû Mansûr İbnü's-Sabbâğ'a ait olmalıdır (Sübkî, IV, 153).

BİBLİYOGRAFYA :

İbnü'l-Cevzî, *el-Muntazam*, IX, 12-13; İbnü'l-Esir, *el-Kâmil*, X, 141; İbnü's-Salâh, *Tabakâtü'l-fukahâ'i's-Şâfi'iyye*, Beyrut 1413/1992, I, 523, 549; Nevevî, *Tehzîb*, I/2, s. 299; İbn Hallikân, *Ve Feyât*, III, 217-218; Zehebî, *A'lâmü'n-nûbelâ*², XVIII, 464-465; a.mlf., *el-Mu'in fi tabakâti'l-muhaddisîn* (nşr. Hemmâm Abdurrahîm Saîd), Amman 1404/1984, s. 137; Ahmed b. Aybek ed-Dimyâtî, *el-Müstefâd min Zeyli Târîhi Bağdâd* (nşr. M. Mevlûd Halef), Beyrut 1406/1986, s. 296-297; Safedî, *Nektü'l-himyân* (nşr. Ahmed Zekî Bek), Kahire 1329/1911, s. 193; Yâfiî, *Mir'âtü'l-cenân*, III, 121; Sübkî, *Tabakât* (Tanâhî), IV, 153; V, 122-134; İznevi, *Tabakâtü's-Şâfi'iyye*, II, 130-131; İbn Kesir, *el-Bidâye*, XII, 126-127; a.mlf., *Tabakâtü'l-fukahâ'i's-Şâfi'iyyîn* (nşr. Ahmed Ömer Hâşim - M. Zeynüühüm M. Azb), Kahire 1413/1993, II, 464-465; İbn Kâdî Şühbe, *Tabakâtü's-Şâfi'iyye*, I, 251-252; İbn Tağrîberdî, *en-Nücumü'z-zâhire*, V, 119; Taşköprizâde, *Miftâhu's-sa'âde*, II, 325; *Keşfü'z-zunûn*, I, 104, 389; II, 1025, 1114, 1129, 1218, 1381, 1501; Brockelmann, *GAL*, I, 486; *Suppl.*, I, 671; Karatay, *Arapça Yazmalar*, II, 652; Hacvî, *el-Fikrü's-sâmî fi târîhi'l-fıkḥi'l-İslâmî* (nşr. Eymen Sâlih Şa'bân), Beyrut 1416/1995, II, 391; Muhammed Hâdî Müezzîn-i Câmî, "İbn Sabbâğ", *DMBİ*, IV, 103-104.

KÂMİL YAŞAROĞLU

İBNÜ'S-SÂBÜNÎ

(ابن الصابوني)

Ebü Hâmid Cemâlüddin Muhammed
b. Ali b. Mahmûd el-Mahmûdî
(ö. 680/1282)

Hadis hâfızı.

604'te (1207) doğdu. Bir süre el-Melikü'l-Efdal Nüreddin Ali'ye (1186-1196) imamlık yaptığı bilinen babasının Şam, Bağdat ve Mısır'da kısa sürelerle ikamet ettiği ve halkı Fars kökenli olan Basra'ya bağlı Cewis köyünden olduğu belirtilmektedir. Kelâm âlimi İsmâil b. Abdurrahman es-Sâbûnî'nin soyundan geldiği için İbnü's-Sâbûnî diye tanınmış, dedelerinden Ali b. Ahmed b. Ali, Selçuklu Sultanı Mahmûd b. Muhammed Tapar'ın dostluğunu kazanması sebebiyle Mahmûdî nisbesiyle anılmıştır. Anne ve baba tarafından çeşitli âlimlerin yetiştiği bir aileye mensup olan İbnü's-Sâbûnî'nin dedesi, babası ve babasının amcasının taşıdığı "süffi" nisbesine bakılacak olursa onun da tasavvufî terbiye aldığı söylenebilir. Tahsil için Şam, Mısır ve Hicaz bölgelerini dolaşarak Ebü'l-Bekâ İbn Yaîş'ten Arap dili ve belâgatı okudu. Aralarında İbnü'l-Harestânî, Abdüllatif el-Bağdâdî ve İbnü'n-Neccâr el-Bağdâdî'nin de bulunduğu pek çok âlimden hadis dinledi. Dimaşk'taki Nûriyye Dârülhadisi'nde bir süre hocalık yaptı. Kendisinden Reşid el-Attâr, Abdülmü'min b. Halef ed-Dimyâtî, Ebü Muhammed el-Birzâlî ve Yûsuf b. Abdurrahman el-Mizzî gibi âlimler faydalandı. Zehebî de ondan icâzet aldı. Ömrünün son yıllarında hâfızasının zayıflamasından dolayı rivayetlerini karıştırdığı söylenmekte, ancak bundan önceki rivayetlerinin sahih, kendisinin de iyi bir hadis ve ricâl âlimi olduğu belirtilmektedir. İbnü's-Sâbûnî Zilkade 680'de (Şubat 1282) Dimaşk'ta vefat ederek Kâsiyûn dağı eteklerinde bir yere defnedildi. Ölüm tarihi Süyûtî'nin 608 (1211) olarak kaydetmesi zühûl eseri olmalıdır.

Eserleri. İbnü's-Sâbûnî'nin günümüze ulaşan *Kitâbü Tekmileti İkmâli'l-İkmâl* adlı eseri, İbn Mâkûlâ'nın *el-İkmâl* adlı kitabına İbn Nukta tarafından *İkmâlü'l-İkmâl* adıyla yapılan zeYLİ zeylidir. Zehebî, İbnü's-Sâbûnî'nin mü'telif ve muhtelif konusunda faydalı bir eser yazmakla birlikte bu alanda temayüz etmediğini söylemekteyse de (*Tezkiretü'l-huffâz*, IV, 1464) İbn Hacer onu başarılı bulmaktadır. Birçok âlime kaynak teşkil eden

eserine İbnü's-Sâbûnî daha çok hadisçileri almakla beraber fakih, müfessir, şair, vezir, mutasavvıf, edip, kâtip, doktor, tarihçi, vâiz ve bunların dışında değişik zanaat erbabını da kaydetmiştir. Ayrıca ilmiyle şöhret bulmuş kadınlara yer verilmiş olması eserin önemini arttırmaktadır. Mustafa Cevâd tarafından neşre hazırlanan kitap iki defa basılmıştır (Bağdad 1377/1957; Beyrut 1406/1986). İbnü's-Sâbûnî'nin ayrıca *el-Ehâdîsü'l-muntekâtü'l-erba'in 'ani's-şüyûhi's-sikâti'l-erba'in* ve *et-Tuḥfe fi'l-hadîs* adlı eserlerinin bulunduğu kaydedilmektedir (Keh-hâle, XI, 62).

BİBLİYOGRAFYA :

İbnü's-Sâbûnî, *Tekmileti İkmâli'l-İkmâl* (nşr. Mustafa Cevâd), Beyrut 1406/1986, s. 1-2; ayrıca bk. neşredenin girişi, s. 29-51; İbn Abdülhâdî, *Ulemâ'ü'l-hadîs*, IV, 249-250; Zehebî, *Tezkiretü'l-huffâz*, IV, 1464-1465; Safedî, *el-Vâfi*, IV, 188-189; İbn Hacer, *Lisânü'l-Mizân*, V, 310; İbn Tağrîberdî, *en-Nücumü'z-zâhire*, VII, 353; Süyûtî, *Tabakâtü'l-huffâz* (Lecne), s. 511; Nuaymî, *ed-Dâris fi târîhi'l-medâris* (nşr. Ca'fer el-Hasenî), Kahire 1988, I, 110-111; *Keşfü'z-zunûn*, I, 585; II, 1637; Kettânî, *er-Risâletü'l-müstetrafe*, s. 117; Kehhâle, *Mu'cemü'l-mü'ellifin*, XI, 62; Selâhaddin el-Müneccid, *Mu'cemü'l-mü'ellifin'd-Dimaşkıyyîn*, Beyrut 1398/1978, s. 115.

İSMÂİL HAKKI ÜNAL

İBNÜ'S-SAFFÂR, Ebü'l-Kâsım

(أبو القاسم ابن الصّار)

Ebü'l-Kâsım Ahmed
b. Abdillâh b. Ömer b. es-Saffâr
el-Gâfiki el-Endelüsî
(ö. 426/1035)

Endüslü astronom ve matematikçi.

Kurtuba'ya (Cordoba) bağlı Gâfik'te (Guijo) doğdu ve büyük dedesine nisbeten İbnü's-Saffâr künyesiyle meşhur oldu. Kaynaklarda bazan kardeşi usturlap yapıcısı Muhammed ile karıştırıldığı görülür. Doğum tarihi bilinmiyorsa da hocalarının ölüm tarihlerinden hareketle 360 (971) yılı civarında dünyaya geldiği tahmin edilmektedir. Tahsilini Kurtuba'da yaptı, dinî ilimleri muhtemelen Kadî İbn Müferric el-Ümevî'den okudu; çünkü ondan ve başka muhaddislerden hadis dinleyip rivayet ettiği bilinmektedir. Daha sonra Endülüs'te bilimin öncüsü sayılan astronom ve matematikçi Mecrî'tü'nin öğrencisi oldu. Hammûdîler'in siyasi karışıklık çıkarması üzerine kuvvetli bir ihtimalle Emîr Mücâhid el-Âmirî'nin daveti üzerine Dâniye'ye (Denia) gitti ve oraya yerleşip riyâzî ilimler öğretimini başlattı;